

Nederlandsche Verzen en Nederlandsche Proza.

V.

De beoefening der Germanistiek aan de Amsterdamsche Hoogeschool. Rede bij de aanvaarding van het hoogleeraarsambt aan de Universiteit te Amsterdam op den 31 Maart 1892 uitgesproken door Dr. J. te Winkel. (Haarlem, De Erven F. Bohn, 1892.)

Maerlant's Werken beschouwd als een spiegel van de dertiende eeuw, door Dr. Jan te Winkel. Tweede omgewerkte druk. (Gent, J. Vuylstek — 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1892.)

De Amsterdamsche Universiteit heeft een echt wetenschappelijk hoogleeraar moeten afstaan aan de Leidsche, maar een niet minder wetenschappelijk man in zijn opvolger aangewonnen. Onder bijzonder gunstige voorteekenen sprak Dr. Jan te Winkel, 31 Maart 1892, zijne inaugureele oratie uit in de aula der Amsterdamsche hoogeschool. Bijna oogenblikkelijk na het aanvaarden van zijn ambt — dat hem verplicht „behalve onze middeleeuwsche en nieuwere taal en letterkunde, ook het Gotisch, Angelsaksisch en Middelhoogduitsch te onderwijzen” — gaf hij den tweeden, geheel omgewerkten druk van zijn academisch proefschrift (1877) over *Maerlant's Werken*.

Het is bijna niet mogelijk helderder en grondiger te spreken, dan Te Winkel het deed in zijne oratie over de zes belangrijke vakken, welke door de wet ter beoefening zijn aangewezen voor den aanstaanden doctor in de Nederlandsche taal en letterkunde. Dat hij bij de monsterring dezer wetenschappen den voorrang gaf aan de Geschiedenis der Nederland-

sche Letterkunde, kan niemand meer verheugen, dan den schrijver dezer regelen. En dat hij daarbij nog eens den eisch uitspreekt: Geen beoefenaar der Geschiedenis onzer Letterkunde blijve vreemdeling in de historie der uitheemsche letteren, getuigt op nieuw, dat er eenvoudige waarheden zijn, die dikwijls miskend worden, en daarom met te meer klem herhaaldelijk moeten worden uitgesproken.

Ten zeerste beaam ik de verklaring van Te Winkel: „Niemand begrijpt een woord van onze middeleeuwsche schrijvers, als hij de Middelfransche romantiek, de Latijnsche geschriften der kerkvaders en kerkleeraars niet eenigermate kent, wanneer „de Acta Sanctorum” of werken als de „Imitatio Christi”, wanneer de Latijnsche kerkgezangen en mystieke liederen door hem niet geraadpleegd werden”. Ik citeer deze woorden met opzet, omdat ik een amandement op dit goed en krachtig uitgesproken letterkundig pronuntiamiento heb voor te stellen. Bij al het genoemde komt nog één literaire factor in aanmerking — de oude Keltisch-Britsche sagen en mythologie, de overblijfselen der oud-Iersche, der oud-Kymrische en der oud-Bretonsche litteratuur. Zonder de wereld der Kymrische en Bretonsche vertellingen, 't zij in Geoffrey van Monmouth's *Historia*, 't zij in den *Roman du Brut* van Wace, 't zij in *the Book of Leinster*, 't zij in *the Red Book of Hergest*, 't zij in *the Black Book of Carmarthen*, 't zij in de Kymrische *Triaden*, uitgegeven in *the Myvyrian Archaiology of Wales*, te hebben leeren kennen, blijft de in de middeleeuwen zoo buitengemeen geliefde stof der oud-

Britsche sagen geheel onbegrijpelijk. En juist deze sagenstof wekte alom in de beschaafde landen van Europa gedurende de middeleeuwen de kunstenaars op tot nieuwe scheppingen, bezielde nog in de tweede helft der XV^{de} eeuw tot de eindelooze ver dichting der Amadissen en Palmerijns. Chrestien de Troyes, die deze wereld het eerst voor het vasteland van Europa ontdekte, zijne Middelfransche, Middelhoogduitsche en Dietsche navolgers en vertolkers, zullen nooit naar eisch verklaard worden, zoolang men zich niet de moeite getroost de uitstekende studiën van John Rhys, Evans, Sommer, Nutt (Alfred), Skene, Stephens en Stuart Glenzie in Engeland, die van San Marte, Windisch en Zimmer in Duitschland, en die van Hersart de la Villemarqué, d'Arbois de Jubainville en J. Loth in Frankrijk te hebben gevolgd en begrepen.

Het bestek eener inaugureele rede laat niet toe alles aan te roeren — vooral, daar Te Winkel niet alleen het uitgebreide vak van de Middeleeuwsche en moderne Nederlandsche Taal en Letterkunde had te behandelen, maar bovendien van de Germaansche talen het Gotisch, Angelsaksisch en Middelhoogduitsch. Misschien zou hier de opmerking kunnen gemaakt worden, dat Te Winkel wel wat veel nadruk op de laatste talen heeft gelegd, daar hij zich zelf „in het afgetrokkene” als Amsterdamsch hoogleeraar in de Germanistiek denkt — en zijne oratie den titel geeft: *De beoefening der Germanistiek aan de Amsterdamsche Hoogeschool*. Had het aan mij gestaan den titel dezer in vele opzichten zoo aantrekkelijke en voortreffelijke rede te mogen aangeven, ik had niet gearzeld te schrijven: *De beoefening der Nederlandsche Taal en Letterkunde aan de Amsterdamsche Hoogeschool*.

Deze kleine quaestie van vorm heeft niets te beduiden — Bredero zou zeggen: „heeft geen vijf om het lijf”! — bij den hoogst aangename indruk, door den

inhoud van Te Winkel's rede op mij teweeggebracht. En juist onmiddellijk daarna schenkt ons de nieuwe Amsterdamsche hoogleeraar een tweeden, zeer aanmerkelijk omgewerkten druk van zijne academische dissertatie: *Maerlant's Werken beschouwd als spiegel der dertiende eeuw*. De scherpzinnige auteur heeft natuurlijk bedoeld als spiegel der dertiende eeuw in Vlaanderen en Holland — het zou van bekrompen vitzicht getuigen hier nogmaals op den titel iets af te dingen.

In 1877 had Te Winkel met deze dissertatie zich den welverdienden rang van Doctor in de letteren verworven. Nu (1892) bleek het, dat nog steeds naar exemplaren van den eersten, uitverkochten druk werden gevraagd — en biedt de auteur ons eene tweede uitgave. En hiermede is wederom winst gemaakt voor de geschiedenis onzer nationale letteren. De hoofdstukken over Maerlant's leven en werken, over Maerlant als geschiedschrijver, en over Maerlant en het Nageslacht, zijn bijna geheel nieuw, en geheel op de hoogte van de jongste onderzoekingen. Bij het lezen van deze hoofdstukken — van het geheele werk trouwens — treft ons telkens dezelfde gedachte. Telkens en telkens wordt de lezer verrast door de bewonderenswaardige belezenheid van dezen auteur in de werken van Maerlant. Met den meesten nadruk mag verzekerd worden, dat Dr. Jan te Winkel den geheelen Maerlant gelezen en herlezen heeft. En met niet minder prijzenswaardige vlijt heeft hij alles gelezen, wat over, omtrent, of naar aanleiding van Maerlant werd geschreven. De degelijkheid en volledigheid dezer monographie mag als een model van echt wetenschappelijke studie worden geroemd.

De studie van Maerlant's werken bracht Te Winkel natuurlijk tot groote ingenomenheid met zijn held. Hij dweept met Maerlant's ernstige degelijkheid, hij verdedigt hem als een bevorderaar der his-

torische wetenschap; hij betreurt het niet, dat Maerlant in zijn vinnigen haat tegen letterkundige kunst en fantasie de *chanson de geste* en de *chanson d' aventure* uit een hoogst bekrompen oogpunt beschouwde. Maerlant vertoont in dezen afkeer van alles, wat door de dichtende verbeelding wordt gewrocht, eenige zeer eigenaardige Nederlandsche karaktertrekken, die nog dagelijks bij ons volk kunnen worden teruggevonden. Bij eenvoudigen en ongeletterden klinkt nog dikwijls het oordeel over een kunstwerk der verdichting: „'t Is niet eens waar gebeurd!”

Maerlant had bijna alles gelezen, wat in het Fransch door trouvères en jongleurs, in het Latijn door monniken en theologen was geschreven. Maerlant bezat niet alleen de letterkundige ontwikkeling van een ridderlijken menestreele, hij stond geheel op de hoogte van de bloeiende godgeleerde wetenschap der Parijsche universiteit. Eerst was zijn ijver groot om *chansons de geste* of *chansons d' aventure* te vertolken, maar later trekt hem het Latijn der dertiende-eeuwsche wetenschap meer aan, en ziet hij met verregaande partijdigheid op den eenmaal geliefden roman neer. En toch bedient hij zich van de vormen der litteraire kunst: metrum en rijm, in de *Martijnszangen* zelfs met groot talent. Zijn geest is daarentegen niet dichterlijk gestemd, hij streeft naar verspreiding van nuttige kennis, hij maakt propaganda voor hervormingen van maatschappelijke toestanden, die uit het oogpunt van mensche-lijkheid en zedelijkheid te wenschen overlaten. Eene enkele maal is hij dichterlijk gestemd, als hij in *Die Clausule van der Bible* van de Heilige Maagd zegt, dat de roode roos om genade bad aan hare wang:

«Die rode rose bat om genade
an hare lier»

Het heeft den schijn, of Te Winkel soms in den afkeer van Maerlant omtrent

alles, „wat niet waar gebeurd is”, deelt. Zoo is hij het beknopst, het minst belangstellend, waar hij van den *Alexander*, van den *Grail en Merline*, van *Torec* en van de *Historie van Troyen* spreekt. Geen enkel woord over Fransche *Alexander*-romans wordt bij *Alexander's Geesten* gesproken. Te Winkel weet beter dan iemand in ons vaderland, dat Maerlant den Franschen *Alexander*-roman van Lambert li Tors en Alexandre de Bernay, dat hij *La Vengeance de la mort d'Alexandre* van Guy de Cambrai en Jehan le Venelois heeft gelezen.

De verdichting omtrent Alexander's leven en dood biedt een allergewichtigste stof voor de middeleeuwsche letterkundige kunst. In de eerste helft der twaalfde eeuw vertaalde de Duitsche Pfaffe Lamprecht reeds het Fransche *Alexander*-gedicht van Albéric de Bésançon. Geestdrift voor de kruistochten sluit zich hier aan bij geestdrift voor Alexander's verre tochten naar het Oosten. 't Viel in den Franschen en Anglo-Normandischen geest, nu eenmaal door de Britsche romans de zin voor het avontuurlijke en voor het mystieke was opgewekt, om even gaarne de wonderbare tochten van een Alexander, als die van een Perceval, een Partonopeus of een Hugo van Bordeaux te hooren bezingen. Bovendien de Grieksche stof gaf het werk der trouvères eene tint van geleerdheid, waarop zij zich tegenover de volkszangers, de *jongleurs* van minderen rang, konden verhoovaardigen. Lambert li Tors zegt van hen in zijn *Roman d' Alexandre*:

«Ces trovéors bâtarde font contes abaisser.»

Benoit de Saint-More voegt er in zijn *Roman de Troie* bij:

«Cette ystoire n'est pas usée
«Ni en guère de lieux trouvée,
«Jà écrite ne fut encore.»

De trouvères vonden daarbij hun weg gebaad. Reeds in de tweede eeuw na Chr. had men te Alexandrië in het Griekschen Aegyptischgekleurden roman

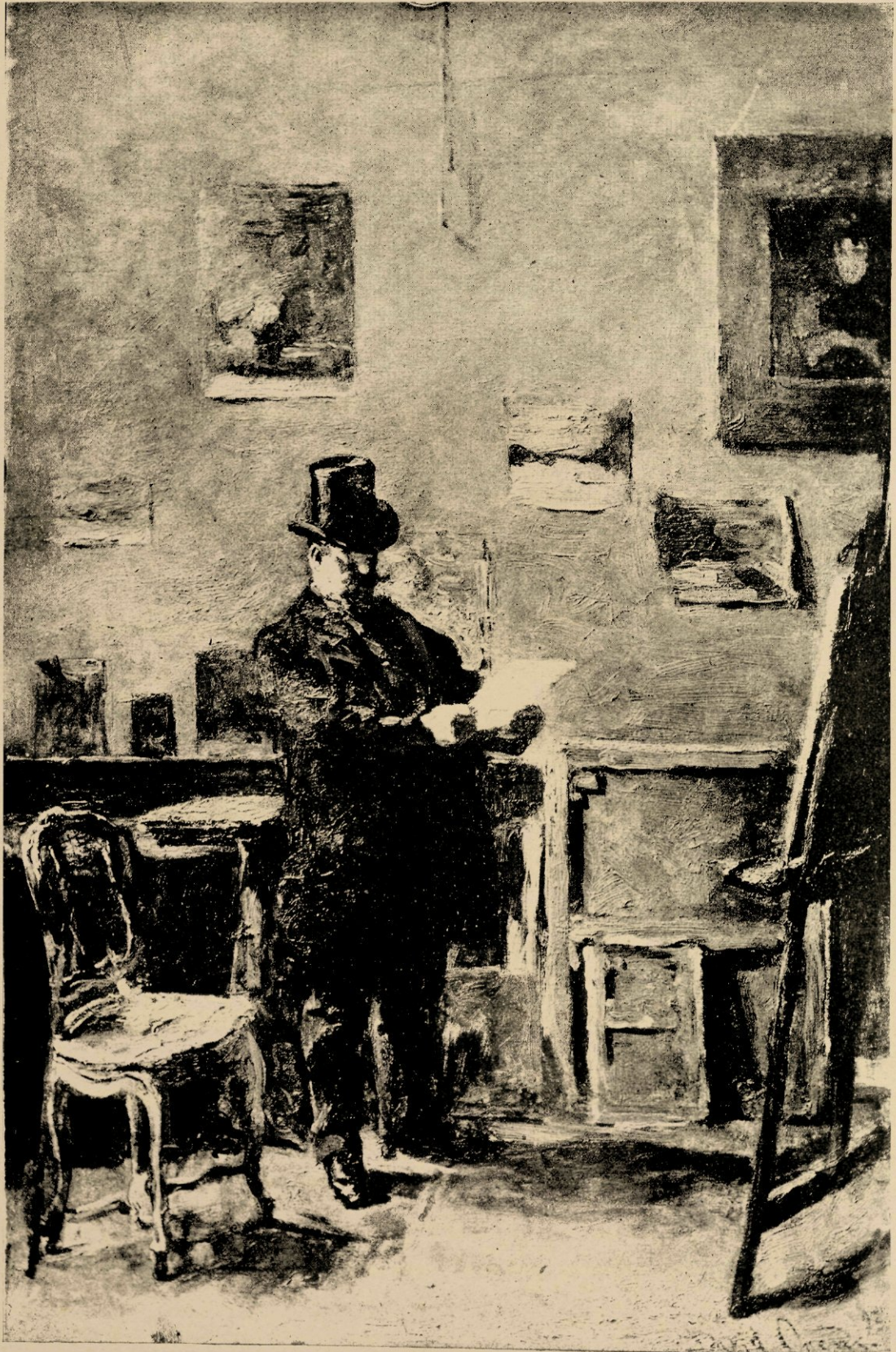
over Alexander den Groote geschreven, waarin de auteur alle mogelijke Oostersche mirakelen op elkander stapelt. Deze auteur is de zoogenaamde Pseudo-Callisthenes, over wien in 1886 zooveel licht is opgegaan door Paul Meier's boek: *Alexandre le Grand dans la Littérature française au moyen age*. Dit verhaal van den Pseudo-Callisthenes werd in het Latijn vertolkt door Julius Valerius, en uit deze vertaling werd een epitome getrokken, dat hoogst waarschijnlijk in het begin der twaalfde eeuw aan Albéric de Besançon de stof gaf voor zijn *Alexander* in *laissez monorimes*. De mogelijkheid bestaat evenwel, dat Albéric eene andere Latijnsche bron heeft gekend. In de tiende eeuw namelijk werd de archipresbyter Leo door de Hertogen van Campanië (941—965) als gezant naar Constantinopel gezonden, en deze vond daar een handschrift van den Pseudo-Callisthenes, 't welk hij overschreef, en op verzoek van den Hertog Johannes van Campanië in het Latijn vertolkte, onder den titel: *Historia de praeliis*.

De archipresbyter Leo bewerkte den Pseudo-Callisthenes in den geest zijner dagen; zijne vertaling werd de moeder van de meeste Westersche bewerkingen der Alexanderverhalen. Zoo is het zeer wel mogelijk, dat de *Alexander* van Albéric de Besançon naar de *Historia de praeliis* bewerkt is. Zijn gedicht is op een fragment van 105 verzen na verloren. Dit fragment, teruggevonden in 1853, toont, dat Albéric er zich op toelegde de leer van Salomo: alles is ijdelheid uit het korte, glorierijke leven van Alexander te doen bevestigen. Pfaffe Lamprecht, die hem vertaalde, toonde zich het meest ingenomen met de wonderbare mirakelen van het Oosten, en trachtte de harten zijner hoorders voor een kruistocht te winnen. Beiden, Albéric en Lamprecht, maken van Alexander een Franschen of Duitschen vorst,

gevolgd door zijne ridders op een avontuurlijken tocht naar het Oosten. Reeds in de twaalfde eeuw werd Albéric nagevolgd in het reeds vermelde gedicht van Lambert li Tors en Alexandre de Bernay. In hunne alexandrijnen verhieven zij de chevalereske deugden van den Macedonischen veroveraar tot in de wolken.

Tegen deze modernizeering van Alexander den Groote verzette zich Gauthier de Chastillon, later kanunnik te Amiens, die even vóór 1180 eene Latijnsche *Alexandreïs* in hexameters schreef, zijn stof puttend uit Quintus Curtius, *De rebus gestis Alexandri magni*. Het doel van dezen priester was zich te verzetten tegen de fantastische schilderingen der trouvères, die Alexander voorstelden als een Fransch koning met banier en oriflamme, vergezeld van twaalf pairs, die te zamen reizen naar een land, waar de vrouwen des winters begraven worden, om met de lente en de bloemen te herrijzen in nieuwe bekoorlijkheid. En omdat nu Maerlant onmiddellijk vermoedde, dat de *Alexandreïs* alleen zou bevatten, wat „waar gebeurd” was, gaf hij er in zijne *Alexander's Geesten* eene bewerking van.

Te Winkel heeft in *Maerlant's Werken* dit geheele vraagstuk uiterst beknopt besproken — van de Fransche Alexanderromans nauwelijks een woord gerept, schoon hij in het eerste deel zijner *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde* (1887) er met zijne gewone degeelijkheid breedvoerig over sprak. Ik breng dit niet als een bezwaar tegen de tweede uitgaaf van zijn *Maerlant* te berde. Geenzins. Het was mij te doen, om een verschil van gevoelen, beter nog, een verschil van gevoel, in het licht te stellen. Te Winkel acht Maerlant voornamelijk als man van wetenschap, mij is Maerlant het meest belangrijk als letterkundig kunstenaar.

De correspondentie, door David Oijens.